

Koray Çalışkan

koray.caliskan@radikal.com.tr

Türev piyasaların geldiği nokta, liberalleri sosyalistlere yaklaştıracak türden. Çünkü türev piyasalar asli piyasaları dahi tehdit ediyor.

Lizbon'da Dünya Kır Sosyolojisi Kongresi'ndeyim. Türkiye'den ciddi bir katılım var. Normal, son çeyrek yüzyılda en hızlı köylü yok eden ülke bizimki. Merak ediyorlar tabii nasıl yaptık diye. Anlatıyoruz. CHP, genel başkan yardımcısı düzeyinde katılmış, Gökhan Günaydın bir de makale sunuyor.

Dünyanın diğer bölgelerinden bolca akademisyen var. Çin, Hindistan, Latin Amerika. Konular, sonuçlar ortak: Gıda güvenliğinin azalması, büyük şirketlerin gücünün artması, GDO'ların sofraları basması, serbest piyasa reformları sonucu köylü nüfusunun azalması...

Ne o liberal?

Herkes neoliberalizme vuruyor. Tamam, hak ediyor. Ama bu eleştiri bir tembellik de yaratıyor. Kolaycı, hazır, aspirin gibi bir eleştiri. Meselenin neoliberalizmi aştığını düşünüyorum. Hatta liberallerin bile içini sızlatacak gelişmeler oluyor.

Ben piyasalar üzerine çalışan bir akademisyenim. Vadeli işlemler ve opsiyon piyasalarında eğitim aldım, alım-satım yaptım. 12 sene önce Memphis'te işin eğitimini alırken küresel ticaretin bir ahlakı vardı. Fiyat iniş-çıkışlarından etkilenmemek için pamuk kooperatifleri de bir parça vadeli işlemi yapardı. Spekülatörler de oynardı. Onlara iyi gözle bakılmazdı. Ama onlar olmasa vadeli işlem olmayacağı için kabul, saygı görürlerdi. Şimdi yepyeni bir gelişmeyle karşı karşıyayız.

Post-liberal ekonomi

Öylesine uydurdum. Ne olduğunu bilmeyince post diyoruz ya, galiba ondan. İşin aslını anlatayım. Türev piyasalarda bir şeyler oluyor. Türev piyasa gelecekte üretilecek malın alınıp satıldığı yerdir. Yani iki sene sonra üretilecek bir balya pamuğu buradan alırsınız.

Bu piyasalar şu anda dünyanın gerçek GSMH'sinin 11 katını alıp satıyor. 1998'de tarımsal türev piyasalarda katılımcıların %77'i gerçekten tarımsal emtia alıp satan insanlardı. % 16'sı ise spekülasyon amaçlı alım-satım yapardı. % 7'lik bir kesim vardı, vampir derdik onlara. Bu adamlar –hiçbir kadın böyle bir rezillığe tenezzül etmez- piyasa endeksi alıp satardı.

Bugün bütün tarımsal türev piyasaların % 31'ini tarım ürünü alıcı ve satıcıları, % 28'ini eski tip spekülatörler, % 41'ini ise endeks spekülatörleri oluşturuyor. Yanlış okumuyorsunuz, piyasanın en büyük oyuncusu piyasadaki ürünü değil onun endeksini alıp satıyor. Klasik anlamda spekülatörleri bile mumla arayacağımız bir durum.

Buğday gibi dünya nüfusunu besleyen en önemli tarımsal gıdada bu oran, sıkı durun, % 70! Yani buğday fiyatını belirleyen sürecin en etkili oyuncusu endeks spekülatörleri.

Başlık nerden çıktı diye düşünenleri rahatlatalım. Adam Smith yaşasaydı sosyalist olurdu.

'Ulusların Zenginliği' piyasa mekanizmasının nasıl çalıştığını anlatır. Bir çuval buğday örneğinde buğday talebiyle buğday arzı bir araya gelir. Çok buğday isteyen olursa fiyat artar, bundan para kazanmak isteyen de artar, arz yükselir, fiyat dengelenir.

Solcular haklı çıktı

Liberallerin Marx'ı Adam Smith'e göre piyasalar bu tip bir dolaylı planlamayla iktisadi ilişkilerimizi optimize eder. Katılın katılmayın, iyi argümandır. Ama artık geçerli değil. Çünkü tarımsal gıda fiyatlarını tarımsal gıdaya arz ve talep belirlemiyor. Dikkat edelim, buğday üzerinden

spekölasyon yapanlar da belirlemiyor.

Buğday, petrol, mısır vs. üzerinden endeks spekölasyonları yapanlar belirliyor. İşin şirazesi o kadar kaydı ki bundan neoliberalizmin hamisi ve banisi Dünya Bankası bile rahatsız oluyor.

Sosyalistler ve liberallerin ortak bir yanı vardır. Planlamanın nasıl yapılması gerektiği konusunda anlaşamazlar ama yapılıp yapılmaması hakkında bir tartışma yapmazlar. Mesele nasıl yapılacağı üzerinedir. Serbest piyasa kendiliğinden mi yapsın; yoksa kamu müdahalesiyle mi olsun?..

Türev piyasaların geldiği nokta, liberalleri sosyalistlere yaklaştıracak türden. Çünkü türev piyasalar asli piyasaları dahi tehdit ediyor. Asli emtianın arz ve talebi artık o emtianın fiyatını belirleyemiyor.

İşin aslına dönmek için de tek yol, sosyalistlerin önerileri, kamunun meseleye el koyması.

Bu yüzden, eğer yaşasaydı, Adam Smith de sosyalist olurdu. Yoksa bu gidişle refahı bırakın, insaniyet kendini besleyecek gıda bulamayacak. Hele köylüleri yok ettiğimiz ve dev gıda şirketlerine tamah ettiğimiz bu günlerde...